

TEBLİĞ

FERDÎ'NİN "SÜLEYMANNÂME,, SİNİN YENİ BİR NÜSHASI

HÜSEYİN G. YURDAYDIN

"Kanunî Sultan Süleyman devrinin gayri matbu kaynakları ve Ferdî,, isimli doktora tezimiz üzerinde çalışırken, Türk Tarih Kurumu kütüphanesinde, bu devrin önemli bir kaynağı olup, esasen edition critique'ini yapacağımız, Ferdî'nin Tarih-i Sultan Süleyman'ının yeni bir nüshasını bulduk. Ferdî'nin Tarih-i Sultan Süleyman'ının mevcudiyetini bildiğimiz dört nüshasından hiçbirisinin de buldukları yerlerden¹ getirilmesinin mümkün olmadığı bir sırada, mes'ut bir tesadüfle karşımıza çıkmış olan bu nüshayı, ilim âlemine arzederken, hususiyile çalışmamıza imkân vermiş olması bakımından sevindiğimizi de, belirtmek isteriz.

Çalışmalarımıza başlarken, Bursalı M. Tahir'in *Osmanlı Müellifleri* (İstanbul, 1342), Franz B a b i n g e r'in *Die Geschichtschreiber der Osmanen und ihre Werke* (Leipzig, 1927) isimli eserleriyle, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan *İstanbul Kütüphaneleri Tarih-Coğrafya yazmaları katalogları'nin* Türk tarihine ait eserleri teşkil eden 2. Fasikül (İstanbul, 1944) ünü taramış, bu arada Ankara kütüphanelerinde bulunan bu devre ait yazma eserleri tesbit etmiştik. Tezimizin mihverini, Ferdî'nin adı geçen eserinin edition critique'i teşkil edeceği cihetle, mesaimizi daha çok bu istikamete teksif ettik ve İstanbul, Viyana ve Torino'da bulunan nüshaların birer fotokopilerinin getirilmesi için Fakültemiz Dekanlığı nezdinde teşebbüste bulduk. Bir taraftan da Türk Tarih Kurumu Kütüphanesinde, bu devre ait tesbit ettiğimiz yazma eserlerin tetkikine başladık².

¹ Ferdî'nin Tarih-i Sultan Süleyman'ının ilim alemince malûm dört yazma nüshası mevcut olup, bunlardan ikisi Viyana (Nat. Bibl. No. 998 ve 999) da, birisi Torino (Bibl. Naz. No. 103) da, diğeri de İstanbul (Ayasofya, No. 3317) da bulunmaktadır. Bak. Franz B a b i n g e r, *Die Geschichtschreiber der Osmanen und ihre Werke*, s. 83. Aynı zamanda bak. Gustav F l ü g e l, *Die Arabischen, Persischen und Turkischen Handschriften der k. k. Hofbibliothek zu Wien*, II, 222; J. v. Karabacek, *Geschichte Suleimans des Grossen, ver/ast und eigenhändig neschrieben von seinem Sohne Mustafa*, Wien, 1917; J. T h u r y, *Tarih Sahib-i Kanun Sultan Süleyman*, Török Törtentirök 11,39-41, Budapest, 1896. Bu nüshaların birer fotokopilerinin temini için Fakültemiz Dekanlığınca ilgili makamlara yazılmış, şimdiye kadar ancak Torino Üniversitesi Rektörlüğünden bir cevap alınabilmiştir ; gelen cevapta istenilen yazmanın, 2. Dünya harbinde bir hava akını sırasında, kütüphanede vukubulan bir yangında, kısmen yanmış olduğu bildirilmektedir. Burada göstermiş oldukları anlayış ve yakın ilgiden dolayı hocam Prof. Şinasi Altundağ ve Fakültemizin o zamanki Dekanı Prof. Hâmid Dereli'ye teşekkür etmeyi bir borç sayarım.

² Bu arada kütüphane yazmalar defterinde 36 No. ile kayıtlı ve defterde eserini

Bu çalışmalar sırasında Ferdî'nin bulduğumuz eseri, kütüphane defterinde 18 No. da "Tarih-i Sultan Süleyman,, adı ile kayıtlıdır. Müellif yerine Âli Efendi ve kerre içinde de "Mohaçname-i İbn-i Kemaldır,, kaydı yazılmış, fakat üzeri, kurşun kalemle çizilmiştir. Eserin iç kapağında :

Tarih-i Sultan Süleyman

Telif-i Âli Efendi

ibaresi bulunmaktadır. Fakat

bu ibarenin yazısı ile metnin yazısı arasında, bariz bir fark vardır ve bu yazının, sonradan yazılmış olması ihtimali kuvvetlidir. Eserin müellifi olarak, ilk önce aklımıza gelen *Kühn al-Ahbar* müellifi Âli'nin, bir de *Tarih-i Sultan Süleyman*'i olduğu malûm olmadığı cihetle, bunun, bir müstensih tarafından *Kühn ül-Ahbar'ın* Kanunî Süleyman Devri'nden bahseden kısmının, ayrı bir kitap halinde istinsah edilerek meydana getirilmiş bir nüsha olabileceğini düşündük. Bu sebeple, yazmamızı, *Kühn ül Ahbar'ın* Kanunî Süleyman Devri'ne ait kısmı ile karşılaştırdık³. Bu karşılaştırma, yazmamızın, yeni bir eser olduğunu ortaya koydu. Metin içinde müellife ait herhangi bir iz bulabileceğimizi ümid ederek, eseri, okumaya başladık. Varak 4 b de bulunan bir şiirin sonunda «*فردی*» kelimesinin geçmesi, bizde yeni ve büsbütün başka bir şüphe uyandırdı. Zira şiirin baş tarafında, bu şiirin müellife ait olduğunu gösteren *مؤلفه* sözü bulunmaktadır. Vaziyeti kendilerine açmış olduğum hocam Prof. Dr. Şinasi Altundağ ve Fakültemiz Kütüphane Müdürü Kemal Edip Kürkcüoğlu ile birlikte yazmamızı J. v. Karabacek' in Ferdî'nin eserinin, Viyana nüshasını inceliyen ve Ferdî'nin, Kanunî Süleyman'ın oğlu Şehzade Mustafa olduğu iddiasını ortaya atan maka-

müellifi hakkında herhangi bir malûmat bulunmayan «Tarih-i Sultan Süleyman ve Sultan Selim adlı yazma üzerinde de durduk. Kanunî'nin en son seferi olan Sigetvar seferi, Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa ve II. Selim'in ilk hükümdarlık yılına ait olaylar hakkında bilgi veren bu eserin, Sokullu Mehmed Paşa'nın Sırkâtibi olan Münşeat sahibi Feridun'un telifi olduğunu metinden çıkardık. Türk Tarih Kurumu yazmasını, İstanbulda Millet kütüphanesinde 330 No. ile kayıtlı, aynı müellifin *Nüzhet ül-Esrar fi feth-i Kal'at-i Sigetvar* adlı eseri ile karşılaştırmak imkânını, bulamamış olmakla beraber. M. E. Bakanlığının yayımlamış olduğu kataloktan (bak. Fasikül II, s. 115, İstanbul, 1944) edindiğimiz malûmata istinaden şimdilik, bunun, adı geçen eserin başka nüshası olduğunu kuvvetli bir ihtimal olarak ileri sürmekle iktifa edeceğiz. Türk Tarih Kurumu nüshasının hususiyeti, Ord. Prof. I. H. Uzunçarşılı'nın bugünlerde neşredilmiş olan bir eserinde de halâ katfî bir şey söyleyecek durumda bulunmadığımızı gördüğümüz (bak, *Osmanlı Tarihi*, II, s. 401 ve not 3, Ankara 1949, Türk Tarih Kurumu basımevi) bir mesele hakkında birinci elden bir kaynak vaziyetinde olmasıdır. Bu, büyük Türk hükümdarı Kanunî Sultan Süleyman'ın ölüm tarihi meselesidir. Adı geçen yazma, Sigetvar seferinde bulunmuş ve Sırkâtibi sıfatıyla, Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa'nın yanından hiç ayrılmıyarak, bu seferi adım adım takibetmiş olan Feridun'un eseri olduğu cihetle bu meseleyi kat'î olarak halletmektedir. Feridun'un bu kıymetli eseri, ve Kanunî'nin ölüm tarihi konusu üzerinde, Ankara'da Millî Eğitim Bakanlığı Kitaplığında bulunan diğer bir Sigetvarname'yi de tetkik etmek suretiyle, başka bir yazıda duracağız.

³ Bu karşılaştırma, *Kühn ül-Ahbar'ın* Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi kütüphanesi, ismail Saip Efendi kitapları arasında bulunan nüshası ile, yapılmıştır.

lesinin⁴ sonuna eklediği Viyana nüshasının iki sahifesi ile karşılaştırdık. Bu karşılaştırma neticesinde, Viyana nüshası varak 61 ile, Türk Tarih Kurumu nüshası varak 4 b'nin aynı olduğunu gördük. Böylece T. T. K. yazması varak 4 b de dört beyitlik bir şiirin sonunda geçen «فردی» sözünün lügat mânasında bir fert, Kanunî Sultan Süleyman devrinin önemli bir kaynağı olan *Tarih-i Sultan Süleyman'ın* müellifinin mahlası olduğu kat'î olarak anlaşılmış oldu⁵.

Ferdî'nin *Tarih-i Sultan Süleyman'ının* T. T. K. nüshası, kütüphane defterinde 33 sıra ve 18 yazma No. su ile kayıtlıdır. Vasat boyda, kahve rengi meşin ciltlidir. Cilt, miklepsiz olup, çiçek şemselidir. İç kapak ebruludur ve yukarı kısmında silik bir vaziyette *Süleymannâme-i Âli Efendi* ibaresi bulunmaktadır. Varak I a'nın yukarısında da

Tarih-i Sultan Süleyman

Telif-i Âli Efendi

ibaresi mevcuttur. Sahifenin ortasında bir temellük mührü vardır. Bu, 1327, 1325 rumî şemsî tarihleri ile Türk Tarih Encümeni mührüdür. Varak I b de metin başlamakta ve burada da bir mühür bulunmaktadır. Bu mühürde şunlar yazılıdır:

Bende-i Huda Bayezid

1043.

Varak 2 a'da da iki temellük mührü vardır. Bunlardan birisi, I b'de bulunanın aynıdır; diğerrinin yazısı ise şöyledir:

⁴ Ferdî, Kanuni Sultan Süleyman'ın muasırıdır. Kanunî ve eserinde adı geçen diğer şahıslar hakkında kullandığı ifade, verdiği tafsilât ve bu malûmatın doğruluğu, eserin, bu kimseler hayatta iken yazılmış ve aynı zamanda hâdiselerin müellif tarafından görülmüş olduğu hususunda şüphe bırakmamaktadır. Bak. Thury, *Torök tertennötirök*, II, 39 vd. Viyana nüshasının sonunda ise « ... Va 'llahu a'lem kad isteraha 'l-kalemu 'ammâ elime bihi 'l-elemu min madâyki 'it-tesvîdi ve't-tahrir bi avnillâhi l-meliki' l-kadîr ketebuhu e'l-fakir Mustafa âl-u Osman ibaresi bulunmaktadır. Karabacak, a. e., Levha II. Bu nokta üzerinde önemle duran Karabacak, bu hususta ileri sürülen türlü nokta-i nazarların münakaşasını yaparak, eserin müellifi ve hattatı kabul ettiği adı geçen şahsın, Kanunî Sultan Süleyman'ın oğlu Şehzade Mustafa olduğunu iddia etmiştir. Bu konuya ait elimizde bulunan malzemeyi, Ferdî'nin hakikî şahsiyetini aydınlatacak yeterlikte bulmuyoruz. İleride bu hususta daha kat'î bilgi verebileceğimizi umuyoruz.

⁵ Bak. Karabacak, a. e., s. 5 vd. ve Levha I. Yukarıda işaret edilen hareket tarzı ile Türk Tarih Kurumu kütüphanesi de, eserin müellifi hakkındaki tereddüdünü izhar etmiş oluyor. Yazmamızın, İbn-î Kemal-in Mohaçnamesi olduğunun işaret edilmesi ise, Sayın Üstad İbn-ül Emin Mahmut Kemal İnal'ın yanlış bir nokta-i nazara istinaden yapılmış olsa gerektir. Filhakika İbn-ül Emin Mahmut Kemal İnal, neşretmiş olduğu Ali'nin Menakıb-ı Hünerveran'ının baş tarafında Âli'nin hayatı ve asarına ait çok kıymetli malûmat vermiş ve bu arada Türk Tarih Encümeni Kütüphanesinde üzerinde «Tarih-i Sultan Süleyman, Âli merhum» yazılı olan bir cilt bulunduğunu, fakat bunun İbn-i Kemal'in Mohaçnamesi olduğunu kat'î bir dille ifade etmiştir. Bak. Mustafa Âli, *Menakıb-ı Hünerveran*, s. 99, İbn-ül-Emin Mahmut Kemal, İstanbul 1929, Matbaa-i Âmire.

Yarabbi bâd Ken'an
Ba hıfz-ı ismi-i Mennan
1030.

Yazı nev'i, harekeli ince nesih olup, sahifeler cedvellidir. 215 varak olan yazmanın varak boyu 19,4 X 13,4 cm., cedvelin ise 13,8 X 7, 6 cm. dir⁶. Kâğıdın cinsi abâdî olup, varak numaraları tarafımızdan konmuştur. Her sahife onbeş satır, her satır da ortalama olarak dokuz kelimeden ibarettir. Yalnız metnin başladığı varak I b ile, metnin sona erdiği varak 215 a'da onbire satır vardır. Bunlardan başka yarım veya boş bırakılmış bir sahife yoktur.

Kitabın başlığı müzehheptir. Tezhibin üzerinde besmele vardır. Metin, siyah mürekkeple yazılmıştır, şiir ve fasıl başlıkları, surhtur. Âyet, hadis ve diğer şevahid, altın suyu ile yazılmıştır. Varakların sağ veya sol kenarlarında, metinde geçen bazı kelimelerin mânalarını gösteren ince talikle yazılmış izah kayıtları vardır. Bu arada varak 74 a onbirinci satırda; 139 a, dokuzuncu satırda; 199 b, onikinci satırda; 200 b, beşinci satırda; 205 a, üç ve dördüncü satırlarda bazı düzeltmeler vardır. Bu düzeltmeler, muhtemel olarak, esas yazıya benzetilmek suretiyle, başka bir kalem tarafından yapılmıştır. Yazmanın yazılış veya istinsah tarihi yoktur. Yazının, Karabacek tarafından iki sahifesi neşredilmiş olan Viyana nüshasının yazısı ile büyük bir benzerlik göstermesi dolayısıyla, her iki yazmanın da, aynı kalemden çıkmış olması kuvvetli bir ihtimal olarak ileri sürülebilir. T. T. K. yazması, şayet devrinde yazılmamış ise, yazının şekli dolayısıyla, en geç XVII. yüzyılda yazılmış olması lâzımgelir. Şimdilik muhakkak olarak söyliyebileceğimiz, yazmanın usta bir hattat elinden çıktığı ve hattatın mânaya vakıf olması dolayısıyla hatadan mümkün olduğu kadar uzak kalmayı temin ettiğiidir.

215 varaktan ibaret olan yazmamız, Kanunî Sultan Süleyman'ın cülüs tarihi olan H. 926 / M. 1520 yılında başlayarak 946 / 1539 yılına kadar olan vekayii ihtiva etmekte olup, eksik bir nüshadır.⁷ Eser, şu şekilde başlamakta:

⁶ Bu rakamlarla Viyana nüshası (No, 998) ölçülerinin benzerliği için bak. Karabacek, aynı «s., s. 17.

⁷ Ferdî'nin Viyana Nat. Bibl. nde 998 No; da kayıtlı bulunan nüshası, 364 varak olup, Kanunî'nin cülüs tarihi olan 18 Şevval 926/1 Ekim 1520'den H. 949/1542 yılına kadar olan vekayii içine almaktadır. Bak. Babinger, G. O. W., 83; Thury, Török tertentörök, II, 39 vd.; Karabacek, a. e., s. 17 ve Levha II. Herbert Meizig'e göre, Hammer, bu nüshadan faydalanmıştır. Bak. Kanuni Sultan Süleyman Devrinde Amiral Hadım Süleyman Paşa'nın Hint Seferi, s. 29, not I, İst. 1943. Halbuki Hammer, koleksiyonunda mevcut olduğunu söylediği Ferdî nüshasının, 1543 yılına kadar geldiğini ifade etmektedir. (Devlet-i Osmaniye Tarihi, V, s. 3). Bu farkın, Hicri tarihleri Milâdiye çevirirken meydana gelmiş olabileceği mümkün bulunmakla beraber, Hammer koleksiyonunun akıbeti hakkında da bilgimiz yoktur. Viyana Nat. Bibl. nde 999 No. ile kayıtlı bulunan nüsha, Babinger'e göre 163 varaktır (G. O. W.; 83). Thury ise, bunun 159 varak olduğunu söylemektedir. (Török tertentörök, II,

« حمد بی حد و شکر بی عد ملک مالک الملک لا یقدر که . . . »

ve şu sözlerle sona ermektedir :

« . . . و اول کون حضرت صاحب قران بی مال عز و اقبال ایله کیرو سرای سعادته
واروب حلول اجلال قلوب جهانباتلق امورنه اشتغال کوستردی. »

Varak (I b — 4 b) arası mutad hamd u sena'ya hasredilmiştir. Sultan Süleyman'ın medh u senasına varak 3 a'da bulunan aşağıdaki başlıktan sonra geçilmektedir: "Bu sifr-i⁸ nebahat-fercam teşbib-i kelâm beyan eder,,.

Varak 4 b 'nin ortalarına doğru "Li müellifini,, başlığı altında, dört beyitlik bir şiirin sonunda, müellifin adının "Ferdî,, olduğu anlaşılmaktadır :

صاحب قران خسرو افاق و دادگر	ظل ظلیل حقّ و شهنشاہ بحر و بر
تن داده روزگار بفرمان عالیش	کردون بخط امر شریفش نهاده سر
در دور عدل و رأفت او در بسیط خاک	هر کز نمائنده است ز جور و ستم اثر
فریاد جز ز صرخ چمن بر نیامده	فردی نکرده چاک کریان مگر سحر ⁹

Bundan sonra asıl metin başlamaktadır. Fihristi şöyledir :

Hazret-i Sahib Kıran-ı saadet füzun cihanbanlık tahtına ve saltanat seririne cülûs-ı hümayun kılduğun beyan eder (4 b - 8 a); Hazret-i Sahib-kıran canibine Melik ül-ümera-i Şam Canberdi Gazalî bagy ü isyan eylediğün beyan eder (8 a - 10 a); Bu sifr-i nebahat âheng keyfiyet-i cenk beyan eder (10a - 11a); Hazret-i pâdşah-ı cihad menkabet def'a-i ûlâda Ungurus-ı melâin gazasın vecihe-i himmet kılduğın beyan eder (11 a - 14 a); Hazret-i Sahib-Kıran eazze nasarahunun gaza-ı mezbure hareket-i fütuh menkabetin beyan eder (14 a - 18 a); Kal'a-i Böğürdelen pür dilân gaziler elinde feth olunduğın beyan eder (18a-19 a); Vezir-i âzam Pir Mehmed Paşa Bilgrad¹⁰ üzerine varıp esbab-ı muhasara ve

39 vd.) Torino (Turin) nüshası, (3v-72r) varak olduğuna göre, çok eksik olduğu anlaşılıyor. Bak. B a b i n g e r, a, e., a. y. Ayasofya nüshası ise, 171 varak olup, H. 942/1535 yılına kadar gelmektedir. Aynı zamanda bak. H. Melzig, aynı eser, 29, not I. Burada üzerinde durmak istediğimiz bir husus, Melzig'in aynı notta Ferdî'nin bu nüshasının eksikliğinden bahisle «... Türkiye kendi tarihi için en mühim kaynaklardan kısmen mahrumdur. Çünkü Ayasofya'dan başka kütüphanelerde hiçbir nüsha mevcut değildir» demesidir. Melzig'in sözlerinde hakikat payı olmakla beraber, Ferdî'nin eserinin -hem de Ayasofya nüshasından dört yıllık fazla malûmatı ihtiva eden- yeni bir nüshasının bulunması, bu gün memleketimizde kendisini, Avrupa'nın yağmasından kurtarabilmiş pek çok tarihî kaynaklarımızın bulunabileceğini göstermesi bakımından önemli bir noktadır. Bu durum karşısında bizim meselemiz, mevcut ve keşfedilecek kaynaklara göre, doğru bir şekilde tarihimizi yazacak elemanların yetişmesine imkân vermektir ibaret olsa gerektir,

⁸ Bu kelime o nin de esre ile harekelenmesiyle "sifr" şeklindedir.

⁹ Kars. Karabacek, Aynı es., s. 5 ve levha 1.

¹⁰ B esre ile harekelenmiştir.

teshir-i müheyya eylediğim beyan eder (19a-20a); Leşker-i mansur Bögürdelen mâ'berinden ubûr eylediklerin ve ol mahalde vaki olan ahval-i ferhunde-meali beyan eder (20a-23b); Hazret-i pâdşah-ı âli-nejad kuvvet-i kahire ile Bilgrad kal'asin fetheyledüğün beyan eder (23 b - 28 b); Pâdşah-ı bihemal Bilgrad mâberinden ubûr edip, serir-i saltanat ve celâl savbına teveccüh kılduğün beyan eder (28 b - 34 a); Hazret-i sahib-kıran-ı felek ubbühet kal'a-i Redos ردوس fethin vecihe-i himmet kılduğün beyan eder (34a-36a); Bu sifr-i berâat-şiar sıfat-ı behar beyan eder (36 a - 38 a); Hazret-i sahib-kıran eazze nasrahanun gaza-i mezbure nühzet-i hümâyunun beyan eder (38 a-40 b); Bu sifr-i berâat-şiar Şehsuvaroğlu Ali Bey'in sebep-i katî olan ahvalin bir mikdar beyan eder (40 b - 41 b); Bu sifr-i nebahet-nişan dasitan-ı sabıkı beyan eder (41 b- 49 a); Hazret-i padişah-ı felek ubbühet serir-i saltanat savbına teveccüh kılduğün beyan eder (49 a - 52 a); Bu sifr-i beraat intima ol esnada diyar-ı Mısır'da olan hâdiseyi ve ol senede vaki sair ahvali beyan eder (52 a -54 a); Bu sifr-i beraat-intima ol esnada vüzera mabeyninde olan ahvali beyan eder (54a-57a); Bu sifr-i beraet nişan Mısır'a gönderilen Ahmet Paşa'nın ol mahal bagi ve isyan eyledüğün beyan eder (57 a-61b); Bu sifr-i nebahat-meal ol sal-i ferruhfal'de mahruse-i Mısır'da lâyh olan ahvali ve vezir-i azam İbrahim Paşa diyar-ı Mısır'a gittüğün beyan eder (62 a - 66 b); Bu sifr-i beraat nizam vezir-i âzam İbrahim Paşa mahruse-i Mısır'a gittikten sonra südde-i saadette hasıl olan bazı ahvali beyan eder ki bu makamda itmam-ı kelâm ana mevkuf olmuştur (66b-69b); Hazret-i sahip kıran-ı felek ubbühet def'a-i saniyede Ungurus gazasın ve Budun fethin vecihe-i himmet kılduğün beyan eder (69b-71b); Bu sifr-i berâat-şiar sıfat-ı bahar beyan eder (71b-77a); Kal'e-i Varadin cüyuş-u muvahhidin elinde fetholunduğün beyan eder (77a-81b); Bu sifr-i nebahat-âheng sıfat-ı ceng beyan eder (81b-86b); Hazret-i sâhip-kıran-ı cihad menkabet serir-i saltanat savbına teveccüh kılduğün beyan eder (86b-88a); Bu sifr-i nebahet-nişan Dulkadir vilâyetinde isyan eyliyen bagilerin ahvalin beyan eder (88a-92b); Bu sifr-i beraat nişan ol mahal Dulkadir vilâyetinde ve gayride isyan eyliyen bagilerün ahvalin beyan eder (92 b-98 a); Bu sifr-i nebahet-nişan ol esnada Ungurus vilâyetinde hadis olan ahvali beyan eder ki ol sebeble def'a-i salisede diyar-ı küffardan kal'a-i Beç ve Nemçe memleketine sefer icap eylemiştir (98 b - 99 a); Bu sifr-i nebahet-şiar sıfat-ı bahar ve hazret-i sahib kıran-ı gerdun iktidar eazze nasrahanun gaza-ı mezbure nühzet-i hümâyunun beyan eder (99 b-107a); Hazret-i sahib-kıran-ı bihemal serir-i saltanat u celâl savbına muavedet kılduğün beyan eder (107 a-109a); Ol hengâm-ı saadet-nişanda dürer-i derya-i saltanat u şehriyarî şehzadeleri sünnet-i hitan için hazret-i sahib-kıran eazze nasrahanun sur-ı sürür encanın beyan eder (109a-119a); Bu sifr-i nebahet-şiar ol esnada Alman memleketinden varid olan bazı ahbar beyan eder ki, def'a-i rabiada diyar-ı küffara

sefer icap eylemiştir (119 a-120 b); Bu sifr-i nebahet-intima Olama اوله Paşa Diyarbekr'e vardıktan sonra hadis olan kazayayı beyan eder (120 b-121b); Bu sifr-i berâat-şiar sıfat-ı bahar ve ol esnada olan ahval-i ferhunde-meali beyan eder (121b-125b); Bu sifr-i nebahet-nişan kal'a-i Gusek كوسك fetholunduğın beyan eder (125 b -129 a); Bu sifr-i nebahet-nişan ol sal-i ferruhfalde derya yüzünde ve Mora canibinde hadis olan ahvali beyan eder (129a-130b); Bu sifr-i berâat-nizam kelâm-ı sabıkı beyan eder (130b-132b); Bu sifr-i nebahet-nişan bazı ahval beyan eder ki ol sebeple Hazret-i sahib-kıran-ı gerdun ubbühet diyar-ı Acem fethin vecihe-i himmet kılmıştır (132b-134a); Bu unvan-ı şerif sıfat-ı harif ve ol sal-i ferhunde-falde lâyih olan ahvali beyan eder (134 a - 136 b); Bu sifr-i nebahet-intima sefer mühimmatın görmek için vezir-i âzam İbrahim Paşa mahruse-i Halebe gittüğün beyan eder (136b-138b); Bu sifr-i nebahet-şiar sıfat-ı bahar ve Hazret-i sahib-kıran-ı saadet-füzun eazze nasrahunun nühzet-i hümayunın beyan eder (138b- 150b); Bu sifr-i nebahet-şiar sıfat-ı bahar ve Hazret-i sahip-kıran-ı cihandarî eazze nasrahunun def'a-i saniyede Azerbeycan ve Irak-zemin canibine nühzet-i hümayunın beyan eder (150 b-157 a); Bu sifr-i nebahet-nişan Hazret-i sahib-kıran-ı cihan-sitan Memalik-i mahruse semtine teveccüh-i hümâyûn kılduğın beyan eder (157a-160a); Bu sifr-i nebahet-meal bazı ahvali beyan eder ki ektar-ı bihar ve Frengistan diyarına sefer icap eylemiştir (160 a-170 a); Bu sifr-i nebahet-nişan Hazret-i sahib-kıran-ı eazze nasrahunun Frengistan gazasına ve İspanya melâin memleketine nühzet-i hümayunın beyan eder (170a-173a); bu sifr-i nebahet-intima vezir-i sahib-şimşir Lütfü Paşa dame ikbalehu gemileriyle Polye پولىه diyarına gittüğün beyan eder (173a-177a); Hazret-i sahib-kıran-ı saadet-rutbet mustakarr-ı serir-i saltanat mahruse-i Kostantiniyye savbına avdet kılduğın beyan eder (177 a-178 b); Bu sifr-i nebahet-nişan ol esnada Sirem vilâyetinde vaki olan gaza ve muharebe ahvalin beyan eder (178b-184a); Bu sifr-i nebahet-meal ba'zı ahval beyan eder ki diyar-ı küffara def'a-i hamisede sefer icap eylemiştir (184a-191b) Hazret-i sahib-kıran-ı saadet-mertebeti serir-i saltanat savbına teveccüh kılduğın beyan eder (191b-192 b); Bu sifr-i berâat-intima Cezayir Beylerbeyisi Hayreddin Paşa donanma-i hümayunla gittükten sonra deryada olan ahvali beyan eder (192 b -195 a); Bu sifr-i berâat-nişan kelâm-ı sabıkı beyan eder (195a-198a); Bu sifr-i beraet intima Hayreddin Paşa deryaya teveccüh eyledikten sonra ektar-ı biharda olan gazayı ve kai'a-i Nüve نوه fethin beyan eder (198 a - 201 a); Bu sifr-i nebahet-nişan kelâm-ı sabıkı beyan eder (201 a-202 b); Bu sifr-i nebahet intima cenab-ı celâdet-meab Süleyman Paşa donanma-i hümayunla diyar-ı Hindustan'a gitdükten sonra vaki olan ahvali beyan eder (202 b - 205 a); Bu sifr-i şerif sıfat-ı harif ve sabıkta olan kelâm-ı saadet-fercamı beyan eder (205 b - 206 a); Bu sifr-i nebahet-nişan şehzadeleri sünnet-i hitan için Hazret-i sahib-kıran eazze nasrahunun sur-ı mevfur us-sürürün beyan eder (206 a-215 a).

Muhteviyatını bu şekilde arzetmiş olduğumuz Tarih-i Sultan Süleyman'ın müellifi Ferdî hakkındaki malzememiz, maalesef henüz onun şahsiyetini kat'î olarak aydınlatacak yeterlikte değildir. Bu sebeple bu konudaki kat'î hükmümüzü daha sonraya bırakarak¹¹ şimdilik Kanunî Sultan Süleyman devrinin bu önemli kaynağının, devrin diğer kaynakları arasındaki yerini göstermeye çalışacağız. Bu hususta tam bir fikir verebilmek için, şüphesiz yazmamızın muayyen bir mesele hakkında verdiği malûmatı, hiç olmazsa muasır bir diğer "Süleymannâme,, ile karşılaştırmak zarureti vardır. Esasen bu hususta işimize yarayacak eserleri de tespit etmiştik¹². Fakat bu eserleri buldukları yerlerden getirmek aylara mütevakkıf bir iştir. Oralara giderek faydalanmak imkânlarından ise, maalesef, mahrum vaziyetteyiz. Yazmamızın "ilk Macaristan Seferi ve Belgrad Fethi,, hakkında verdiği malûmatı, bu devre ait görebildiğimiz, belki de mahdut sayılabilecek muasır ve muasır olmıyan kaynaklarla karşılaştırmayı yeter buluşumuz, imkânlarımızın ortaya koyduğu bir zaruretin neticesidir. Burada maksadımız, bir metin tenkidi de olmadığı cihetle, Ferdî'nin yukarıda adı geçen konu hakkında verdiği malûmatı, bu günün ifadesi ile nakledecek ve görebildiğimiz kaynaklarla olan uygunluk ve farkları işaret ederek bu konuyu aydınlatmaya çalışacağız:

İlk Macaristan Seferi (varak 11 a-14a):

H. 927 yılının ilk baharında, babasından kendisine pek çok iyi huylar intikal etmiş olan padişah, hareket istikametini şimale döndürerek, "Engürüs vilâyeti» ne karşı gaza eylemiye karar verdi. Derhal divanlar kurularak adı geçen gaza için gerekli emirler verildi¹³. Ferhad Paşa-

¹¹ Yukarı bak. , s. 2, not 4.

¹² Bak. Ludwig Forrer, *Handschriften Osmanischer Historicker in İstanbul, Der İslam*, C. 26, s. 173 - 220 ; Babinger, G. O. W. , 59 vd.

¹³ Burado Macaristan'a yapılacak olan ilk seferin sebepleri hakkında söylenen sözler, padişahın, artık istikâmetini bu cihete çevirmiş olmasından ibarettir. Lütfi Paşa'ya göre, bu seferin sebebi, Macar kiralının, Sultan Selim'e olan sözünü yerine getirmemesidir. Bak. Âli neşr., *Tevarih-i Al-i Osman*, s. 297. Âli ise bu seferin, Macar kiralı Layoş un haraç talebine varan çavuşu bırakmamasından çıktığını ifade etmektedir. Bak. *Kühn ül-Ahbar*, varak 4 b, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi nüshası. Peçe vî de hemen hemen aynı şeyi tekrar etmektedir. *Tarih-i Peçevi*, II, 68 vd. , İst. 1283. Bu konuda bize bilgi veren bir de, Farsça aslı ve Fransızca tercümesi ile Felix Tauer tarafından neşredilmiş olan *Destan-ı Sefer-i Belgrad* (Prague, 1924) vardır. Bu eserin metnini, İstanbul'da üç kütüphanede (Ayasofya, 3392; Hekimoğlu, 764 ; Selimağa, 769) bulunan Kanuni'nin tarihine ait anonim bir eserden aldığını söyleyen F. Tauer'e göre, *Dasitan-ı Sefer-i Belgrad*'ın müellifi Salih b. Celâl'dir. Bak.

ya¹⁴ Şam'dan hareket ederek Kayseri havalisine gelmesi ve Anadolu¹⁵, Karaman¹⁶, Rum¹⁷, Dulkadir ve Halep askeri ile hudutları muhafaza etmesi ve reaya arasında ihtilâl çıkmasına mani olması için emirler gönderildi¹⁸. Aynı zamanda Ferhad Paşa yanında bulunan Kapukulu ve

Histoire de la Campagne du Saltan Suleyman I contre Belgrad en 1521, s. 12. Dasitan . . . 'da ilk Macaristan seferinin sebepleri arasında yukarda işaret ettiklerimizden fazla olarak, Sultan Süleymanın hükümdar olduğu sırada, onu tebrik için, her tarardan heyetler geldiği halde, bu sırada ordularının kuvvetine güvenen Macarlar'dan. bu maksatla bir hey'et gelmediği zikredilmektedir. Bak. *Dasitan* . . . , Felix T a u e r neşr., Fr. terc. , 22, Farsça metin, 5 vd. Meşhur tarihini yazarken batı ve doğu kaynaklarını, bu arada Ferdînin, Tarih-i Sultan Süleyman'ını da kullanmış olan H a m m e r ve eserinde bir hayli hayale yer vermiş olan Fairfax D o w n e y de, vergi istemek için Macaristan'a gelmiş olan Behram Çavuşun, tahkir ve idam edildiğinden bahsetmektedirler. Bak H a m m e r, Ata terc. , *Devlet-i Osmaniye Tarihi*, c. V, s. 15, İst. 1330. Hattâ Downey, biraz daha mübalâğalı bir şekilde, Macar kiralının. Sultan Süleyman'a cevap olarak, öldürülmüş olan elçinin kulakları ile burnunu gönderdiğini söylemektedir. Bak. Ali Kemali terc. , *Muhteşem Süleyman*, s. 17, İst. 1936. Ayrıca karş. , Ayn. s. , not 1, Görülüyor ki yazmamızda bu olaya hiç temas edilmemiş, sadece. Sultan Süleyman'ın ömrü boyunca takip ettiği bir siyasete, bir cümle ile işaret edilmiştir. Bu hal, 1. Selim (1512-1520) zamanında, doğu ve güney ile meşgul olan Osmanlı siyasetinde vukua gelen genel değişikliğin bir ifadesidir. Diğer kaynaklarımızda görülen olaylar ise, muhasematın zahiri sebeplerinden başka bir şey değildirlir.

¹⁴ Ferhad Paşa'nın hayatı için bak. Mehmed Süreyya , *Sicill-i Osmani*, IV, 15 vd., İst, 1308- 1311., *Dasitan*. . . , Fr. terc. , s. 23, not 14.

¹⁵ Bu sırada Anadolu Beylerbeyi Hüsrev Paşa'dır. Bak. *Dasitan* . . . Fr. terc. 23, not 16, Farsca metin, s. 8. ; *Peçevî*. 1,39,

¹⁶ Bu sırada Karaman Beylerbeyi Şadi Paşa'dır. Bak. *Dasitan* . . . Fr. terc. , 23, not 19, Farsça metin, 8. Hayatı için bak. M. S ü r e y y a , *Sicill-i Osmani*, III, 124. Şadi Paşa, ilk Macaristan seferine çıkılacağı sırada, hakkında yapılan şikâyetler dolayısıyla azledilmiş, yerine Halep sancağı Beyi Kasım Paşa getirilmiştir. Bak. Metin, s. 8.

¹⁷ Merkezi Sivas olan Rumiye-i Süğra eyaletinin bu sırada Beylerbeyi, Sinan Paşa idi. *Dasitan* . . . Fr. terc. , s. 23, Farsça metin, s. 18. Sinan Paşa'nın hayatı için bak. M. S ü r e y y a , *S. O.*, III, 105.

¹⁸ Ferhad Paşa, İran'dan gelmesi muhtemel bir tehlikeye karşı koymak maksadı ile başkumandan tayin edilerek; Anadolu, Karaman, Dulkadir, Şam, Halep, Gürcistan... askeri ile münasip bir mahalde beklemesi emredildi Bak. A l i , *Künh el-Ahbar*, v. 5 a ; Karaçelebizade A b d ü l a z i z , *Süleymanname*, s. 23, Bulak, 1348. L ü t f i P a ş a , Ferhad Paşa'nın Karaman'da Egecik *أكجك* adlı yaylada yazladığını söylemektedir. *Tevarih-i Âl-i Osman*, s. 296. Yalnız *Dasitan* . . .'da Ferhad Paşa'ya ilk önce saraya gelmesi için emir verildiği, bilâhare Kayseri'de kalması için ikinci bir emir gönderildiği kaydedilmektedir, Bak. Fr. terc. , 23, Farsça metin, 8. H a m m e r de ilk önce, Ferhad Paşa'ya, Şah İsmail'in hudut üzerinde toplamış olduğu askeri tarassud için Kayseri'de «Erciyeş» dağı civarında ordugâh kurmak üzere emir verildiğini kabul etmekte, fakat biraz sonra, adı geçen Paşa'yı Rumeli'de göstermektedir. Bak. Ata terc. , *Devlet-i Osmaniye Tarihi*, V, 15, not 1 ve s. 16. Kaynaklarımızda Ferhad Paşa'nın, bu sefer esnasında Anadolu'da kaldığına dair sarahat vardır. H a m m e r'in bu meselede, yanlış bir neticeye varmış olduğunu, yeri geldikçe göstermiye çalışacağız.

Yeniçerilerin merkeze gelmeleri¹⁹, Mısır²⁰, Şam²¹ ve Diyarbakir²² Beylerbeyilerine de, yanlarında bulunan askerlerle, o tarafları hıfzıtmeleri emredildi²³. Rumeli Beylerine hükümler gönderilerek herbirinin, idarelerinde bulunan sipahileri ve diğer askerleri ile, hazırlanarak, Beylerbeyi yanında toplanmaları emredildi. Tuna ve Sava suları civarında olan uç Beylerine dahi gönderilen emirlerle adı geçen suları geçmek için, o vilâyette olan padişah haslarından hasıl olan mal ile gemi yaptırılmaları ve ordu, o havaliye gelinceye kadar hazır bir vaziyete getirmeleri istendi²⁴, Anadolu ve Rumeli'den azep yazıp, mükemmel bir şekilde hazırlıyarak sefere çıkarmaları için bu taraflara salâhiyetli kimseler gönderildi. Aynı zamanda Anadolu kadılarına gönderilen hükümlerle, o civarda bulunan develerin sürülmesi, çıktıkları gündünden itibaren, kira tayin edilerek zahire yüklemek maksadiyle Rumeli'ye geçirilip, orduya ulaştırılmaları istendi²⁵. Her türlü levazım hazırlanarak, seferin icap ettirdiği şeyler yapıldı. Sefere çıkmadan önce merhum Sultan Selim adına yapılacak cami, türbe ve imaretin inşasına başlandı. İcap eden mermer, direk ve taşlar hazırlanmış, mimar, marangoz ve "senktraş,, lar toplanmıştı. Bu iş için

¹⁹ Lütfi Paşa, Aynı es., 296 ve not 1. H a m m e r'e Ferhad Paşa'nın Rumeli'ye geçtiğini kabul ettiren Ferdî'nin şu yukarıdaki cümlesi olsa gerektir. Zira Hammer, «Suriye seferinden avdetindenberi hareket emrine muntazıran ordugâhını İpsala'da kurmuş olan Ferhad Paşa..., derken F e r d î'den başka bir kaynak göstermemektedir. Halbuki F e r d î'nin, bu konuda yukarıda bugünün ifadesi ile naklettiğimiz sözleri aynen şöyledir ; " ... Mumailleh Paşa yanında olan kapukulları ve yeniçeriler dergâh-ı cihan penah'a geleler ,, . Bu cümleden anlaşıldığı üzere İstanbul'a gelen Ferhad Paşa değil, onun yanında bulunan askerlerdir. Esasen Ferhad Paşa'nın kendine verilen görevi, hangi askerlerle yapacağı, biraz daha yukarda sarahatle ifade edilmiştir.

²⁰ Mısır Beylerbeyi Hayr Bay idi. Hayatı için bak., S. O., II. 319.;

²¹ Beylerbeyi Ayas Paşa idi. Hayatı için bak., S. O., I, 446 vd.

²² Beylerbeyi Bıyıklı Mehmed Paşa idi. Hayatı için bak.. S. O. IV, 109.

²³ *Dasitan...*, Fr. terc, 23, Farsça metin, 7 vd. ; A l i, *Künh al-Ahbar*, v. 5 a.

²⁴ Bu hususta kaynaklarımızda herhangi bir kayıt bulunmamakta, yalnız *Dasitan* 'da kısaca, kâfir'e karşı açılacak sefer için kapu halkı, Rumeli Beylerbeyi Ahmed Paşa ve diğer beylerin hazırlanmalarını âmir olan fermanlar gönderildiği ifade edilmektedir. *Dasitan...* Fr. terc, 24, Farsça metin, 9.

²⁵ Burada açık bir şekilde görüldüğü gibi, orduya ulaştırılması istenen develerin temini için doğrudan doğruya o yerlerin kadılarına emir verilmiştir. Daha ileriki sahifelerde de görülebileceği gibi (bak. s. 214) İstanbul boğazından sahipleri ve vilâyet kadılarıyla Anadolu'dan gelerek otuz bin devenin Sofya sahrasında Ordu-yı hümâyun'a mülâki olduğunun bildirilmesi, bu durumu, tamamiyle teyid etmektedir. Görebildiğimiz diğer kaynaklarda bu hususa dair hiçbir kayıt görmedik. H a m m e r 'de bu konuda yalnız Ferdî'ye istinat etmesine rağmen, Sofya'da padişah'la mülakat yaptırdığı Ferhad Paşa'dan bahsederken, bu defa da "Asya'da toplamış olduğu otuz bin deve de bir günlük mesafe fasılasıyla kendisini takip ediyordu,, demektedir. Bak. aynı esr., s. 16. Görebildiğimiz kaynaklarda herhangi bir kayda rastlamamış olmamıza rağmen, Ferhad Paşa'nın, bu deve toplama işine nezaret etmiş olmasının akla gelebileceği varid ise de, bunların Sofya'dan itibaren Ferhad Paşa'yı bir günlük mesafe ile takip etmiş olması, yukarıda işaret edilen yanlış anlayışın bir devamından başka birşey değildir.

hâzineler tahsis edilip, iş görür kimseler "emin,, "kâtip,, ve "mübaşir,, tayin edildi²⁶. Bu sırada Karaman'dan İstanbul'a gelen bazı kimseler, Karaman Beylerbeyi Şadi Paşa hakkında şikâyetle buldukları için Paşa azl ve bu işi tahkik için bir müfettiş tayin edildi. Karaman Beylerbeyliğine de, o sırada Halep sancağı Beyi olan Kasım Paşa getirildi. İflâk²⁷ ve Karabuğdan beylerinden gelen elçiler, zimmetlerinde olan haraçları takdim ettiler²⁸. Hazırlıklara devam olunuyordu. Rumeli Beylerbeyi Ahmed Paşa²⁹ sefer maksadı ile İstanbul'dan hareket etmişti. Nice günlük yoldan sonra İpsala اہسالہ sahrasına vararak, orada asker toplama işi ile meşgul oldu³⁰. Vilâyet beyleri ve diğer "sipah ,,ın harekete geçmesi neticesinde, onbeş bin azep yazılıp hazırlanarak, padişahın emri mucibince "her vilâyetin azebi, reis ve binbaşlıları,, ile memleketlerinden çıkıp, ağalan yanında toplandılar. Zırhlar, harbe ve mızraklar cilalandı, ok, yay, top, tüfek, nef, zenberek ve sefer için lâzım olan diğer şeyler hazırlandı. Üç yüzden fazla top arabası hazırlanıp, padişahın emrine uygun olarak, Karadenizden Tuna suyuna geçirildi. Geçitlerde ordugâhla irtibat temini maksadı ile kırk elli kadar kayık ve kalite hazırlanarak, Karadenizden Semendre semtine gönderildi³¹. Nihayet padişah, Hazret-i Ebû Eyyûb-ı Ensari'nin ve ceddi

²⁶ Bak, *Dasitan* ... , Fr. terc. , 24 vd. , farsca metin, 21 vd.

²⁷ Elif esre ile harekelenmiştir. 17 Recep / 23 Haziran'da konulmuş olan konağın adı da *Dasitan* ... 'da افلاک şeklinde geçmektedir. Bak. Farsça metin, 27. Aynı zamanda bak. Fr. terc. , 31, not 83 ve s. 32, not 86.

²⁸ Bu malûmat görebildiğimiz diğer kaynaklarda yoktur.

²⁹ Bu, «Hain» lâkabı ile anılan Ahmet Paşa'dır. Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın son aylarda neşredilmiş olan *Osmanlı Tarihi* (11. cilt, Ankara 1949, Türk Tarih Kurumu basımevi) inde adı geçen paşa, bu sırada üçüncü vezir olarak gösterilmektedir, (bak. s. 299). Görebildiğimiz diğer kaynaklar da, Ferdî gibi, Ahmed Paşa'nın bu sırada, Rumeli Beylerbeyi olduğunu ifade etmektedir. Ve Ahmed Paşa, 928/1522-23 yılında, yani Belgrad'ın fethinden sonra «Üçüncü vezir» olmuştur. Bak., M. Süreyya, *S. O.* , I, 196. Bununla beraber, Peçe vî'nin bu tarihte Ahmed Paşa'nın «ikinci vezir» olduğunu ifade etmesi, şüphe calbedecek bir keyfiyettir. Bak. *Tarih-i Peçevi*, I, 28. Fakat sayın Prof. Uzunçarşılı, mehaz göstermedikleri için, Ahmed Paşa'nın o sırada « üçüncü vezir » olduğunu söylerken, istinat etmiş oldukları delillerin kıymet derecesini tayin etmek mümkün olmadı .

³⁰ Buraya kadar olan malûmat görebildiğimiz diğer kaynaklarda mevcut olmayıp yalnız bu hususa «Rumeli Beylerbeyi Ahmed Paşa'ya, İpsala'da dernek kurmak için emir verildi • şeklinde kısaca Âli temas etmiştir. Bak. *Küh-ul-Ahbar*, Sa. Aynı zamanda bak. Ferdî ve Ali 'den naklen H a m m e r , *Devlet-i Osmaniye Tarihi*, c. V, s. 15 .

³¹ Diğer kaynaklarda bu tafsilât yoktur. Lütfi Paşa, gayet umumî olarak, İstanbul'dan «nice pare > kayıkların donatılarak denizden Tuna'ya gönderildiğini ifade etmekte (bak. *Tev'arih-i Ali Osman*, 296) : Ali de harb için yapılan hazırlıklar meyanında, Tuna sahillerini korumak için, D a n i ş m e n d Reis başkanlığında elli " filita ,, nın, bu nehre girmesinin münasip görüldüğünü ve dört yüz at gemisi (bu tabir için bak. Mehmed Zeki P a k a l ı n , *Osmanlı Tarih Değimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II. fasikül, s. 110, İstanbul, 1947) nin yapılması için emir verildiğini söylemektedir. Bak. *Küh'ül-Ahbar*, 5 a. Karaçelebizâde A b d ü l a z i z ise, denizden mühimmat irsalinin kolaylığından bahisle, elli adet kadırğa ve dört

Sultan Mehmed Han Gazi, Sultan Bayezid Han Gazi ve babası Sulan Selim Han Gazi'nin mezarlarını ziyaret ederek, pek çok ihsanlarda bulundu³².

Padişah'ın Sefere Hareketi (14a-18a):

Aynı yıl yani H. 927 / M. 1521 yılı cemazelâhir'inin onbirinci günü³³ Sultan Süleyman bu sefer için harekete geçti. Muazzam bir kalabalık halinde ilk önce devletin ileri gelenleri, Yeniçeriler ve dağ cüsseli "piller"³⁴ görünmüştü. Solakların altın kılıçları parlıyordu. Bunların arkasından "dergâh-ı muallâ halkı,, görüldü. Böylece İstanbul'dan hareket edilerek o gün, Halkalı Pınar'da konuldu. Ertesi gün buradan kalkılarak bir hayli menziller kat' etmek suretiyle Edirne civarında Ada Çayırına³⁵ gelindi. Burada beş gün kalındı. Rumeli Beylerbeyi, sancak beyleri vesair "sipah,, Ordu-yı Hü-

yüz adet " paralet,, gemisinin hazırlandığını ifade etmektedir. Bak, *Sülemannâme*, 23, Bulak, 1243. Diğer taraftan Hammer, sadece kırk çektirmenin teçhiz edildiğinden ve aynı sahifede not olarak " gemilerin adedini dört yüze,, çıkarmakla Ali'nin aldandığından bahsetmektedir. *Sülemannâme' nin* yukarıya aldığımız sözlerini nakletmekle iktifa eden Hammer mütercimi, meseleyi, hal yoluna gitmemektedir. Bak. *Devleti Osmaniye Tarihi*, c. V, 15 ve not 4. Metnin tetkikinden anlaşılacağı gibi, yazmamız, bu hususu aydınlatacak malûmatı muhtevirdir. Anlaşıyor ki Hammer, gemilerin, ya kırk ilâ elli veya dört yüz olacağını düşünmüş, kendince kırk adedini daha doğru bulmuştur. Halbuki her iki adet de doğrudur. Bunlardan kayık, kalite (Ferdî), filita (Âli) veya kadirga (Karaçelebizâde) adları ile ifade edilen kırk veya ellisine Ferdî ve Âli de gayet sarih bir şekilde ifade edildiği gibi. Tuna sahillerini korumak ve geçitlerde ordugâhla irtibat temin etmek vazifesi verilmiş; diğer dört yüzü ile de Ferdî'de Karadeniz yoluyla Tuna'ya geçirildiği bildirilen üç yüzden fazla top arabası taşınmıştır. Esasen kadirganın "çektiri,, genel adı altında toplanabilen harb gemilerinden bir sınıfın adı olması; muharebe hattında yer almayarak istikşaf ve tarassud gibi vazifelerde kullanılan kadirgadan daha ufak harb gemilerine kalite denmesi sözlerimizi teyid edecek bir keyfiyettir. Bak. M, Z. Pakalın'ın *Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Çektiri md., IV. fasikül, s. 341, İst. 1948. Bununla beraber bu hususu, gemilerin hepsi ile top ve diğer harp âletleri taşıdığını söyleyen Karaçelebizâde ile karş., Sülemannâme, 23. Aynı zamanda Hammer'in noktai nazarını tekrarlamakla iktifa eden Ord. Prof. Uzunçarşılı'nın şu eserine bak. *Osmanlı Tarihi*, II, 299.

³² Dasitan . . . , Fr. terc. 25, Farsça metin, 12; Hammer, D. O. T. , V, 15.

³³ Karaçelebizâde, Sülemannâme, 24. Bu 18 Mayıs 1521 Cumartesi günüdür. *Dasitane* Fr. terc. 25, Farsça metin, 13; Ruznâme (Feridun, Mecmua-i Münşeât üs-Selâtin, I, 507, İstanbul, 1274). Hammer ise hareket günü olarak gösterdiği 10 Cemazelâhir 927 tarihini 18 Mayıs 1521 kabul etmektedir. Bak. D. O. T., V, Tezvilât, 272. 11 Cemazelâhir 927, 19 Mayıs 1521 Cumartesi gününe tesadüf etmektedir, kaynaklarımızın bu türlü çevirmelerini kaydı ihtiyatla kabul etmek lâzımdır. Aynı zamanda bak. Hammer, ayn. es. V, 272, not 2.

³⁴ Bu sefer esnasında Osmanlı ordusunda fil de vardı. Bak. *Ruznâme* (Feridun, Münşeât, I, 510).

³⁵ *Dasitan*,,, Fr. terc. 26, Farsça metin, 14. Feridun ve Hammer, Edirne demekle iktifa etmişlerdir. 28 Mayıs 1521 tarihinde buraya gelinceye kadar, geçilen menzillerin, isimleri için bak. *Dasitan* . . . , Fr. terc., 26, not 39-46, Farsça metin 14. *Ruznâme* (Feridun, Münşeât, I, 507). *Dasitan*... da bu tarih, 27 Mayıs gösterilmiştir.

mayuna burada mülâki oldular. Âli divanlar kurularak, yapılması icab eden işler görüşüldü. Beylerbeyi ve devletin diğer ileri gelen ümerası, padişahın elini öptüler. Padişah beylerden alınması icab eden "pişkeş,,i kendilerine ihsan etmek suretiyle büyüklük gösterdi³⁶. Gene burada Akıncı beylerine fermanlar gönderildi ve onların Rumeli akıncılarını topluyarak ordugâha mülâki olmaları istendi³⁷. "Beş günden sonra» hareket edildi. Günlerce devam eden bir yolculuktan sonra, Filibe civarında konuldu³⁸. Burada bir gün kalındı. Devletin bütün ileri gelenlerinin iştirak ettiği bir divanda, savaş hususu sülardan ne şekilde geçileceği ve "Ungurus vilâyeti,, nin sefer esnasında arzedeceği kolaylık ve güçlükler hakkında müşavere de bulunuldu³⁹. Durum hakkında hududa yakın beylerden soruşturmalar yapıldı. Anadolu vilâyetinin ve ona bağlı yerlerin askeri, Ferhad Paşa yanında idi. Kapukullarının yarısı, o kış .Şam'a sefer yapmış, bozulmuş, fakat gene toplanabilmişlerdi⁴⁰. Ertesi gün buradan hareket eden padişah, Kapulu Derbend'e geldi. Burası yüksek dağlar ve "alçak,, derelerden meydana gelmiş bir yerdî; durulmıyarak İhti man Ovası'na gelindi. Buradan da hareketle Sofya sahrasına vâsıl olundu. Votoş وٹوش⁴¹ adı verilen büyük bir dağın karşısında Sofya şehrinin bulunduğu her bakımdan zengin, suyu ve havası çok güzel olan bu sahrada konuldu⁴². Beş gün kalınarak istirahat edildi⁴³. "Asakir-i mansure halkından dergâh-ı cihan-

³⁶ *Dasitan* . . . , Fr. terc. 26 v.d. Farsça metin, 15 vd. *Raznâme* (Feridun, Münşeat, I, 507): Hammer, D. O. T., V, Tezyilât, 272 vd. i Karaçelebizâde, Süleymannâme, s. 25.

³⁷ Hu kayıt diğer kaynaklarımızda yoktur.

³⁸ Filibe'ye geliş tarihi *Dasitan* ..."a göre 2 Recep / 7 Haziran olup, geçilen konaklar Tatar köyü, Hisarlık, Sazlıdere, Göçerioğlu ve Altunluçayır'dır. Fr. terc. 27 vd., not 52-60. Halbuki 2 Recep, 8 Hazirana rastlamaktadır. Aynı zamanda bak. Hammer, ayn. es. V, 273. *Ruznâme'de* Göçerioğlu, Kara Göçerioğlu, Altunlu Çayır, Çayır Altunlu şeklinde kaydedilmekte ve Filibe'ye geliş tarihi Hisarlık ve Küpes کویس konakları da geçildikten sonra 4 Recep kabul edilmektedir. Bk., Feridun, Münşeat, I, 507.

³⁹ Karş. *Dasitan*..., Fr. terc., 28 vd., Farsça metin, 18; *Ruzname* (Feridun, Münşeat, I, 507). Karaçelebizâde'ye göre, burada Bosna valisi Yahya Paşa oğlu Bali Bey ile Semendre Beyi Hüsrev Bey'in maiyetlerinde bulunan askerlerle Belgrad'ı muhasara etmeleri için ferman sadır olmuştur. Bak. *Süleymannâme*, 26 vd.

⁴⁰ Bu malûmat diğer kaynaklarımızda yoktur."

⁴¹ *Dasitan-ı Sefer-i Belgrad'ı* Farsça aslı ve Fransızca tercümesi (*Histoire de la Campagne du Sultan Süleyman I er Contre Belgrade en 1521*) ile neşrederken Feridun Ayasofya nüshasını da kullanmış olan Felix Tauer, bu adın Fransızca imlâsını "Vitoch,, şeklinde yazmıştır. Bak. *Dasitan*... Fr. terc, 29, not 74.

⁴² Sofya sahrasında konuş tarihi 11 Recep/17 Haziran'dır. Buraya kadar geçilen menziller hakkında bak. ve karş., *Dasitan*..., Fr. terc, 29, not 63-65, Farsça metin, 18 vd.: *Ruznâme* (Feridun, Münşeat, I, 507); Hammer, D. O. T., c. V, Tezyilât, 273.

⁴³ *Dasitan*... 'a göre burada altı gün kalınmıştır. Bak. Fr. terc, 29, Farsça metin, 19. *Ruznâme'de* de 11 Recep'te Sofya konağına gelindiği ve 17 Recep'te hareket edildiği ifade edilmektedir. Feridun, Münşeat, I, 507. Bu duruma göre, burada beş gün katıldığını söyleyen Ferdî, geliş veya hareket ediş gününü hesap etmemiş olsa gerektir. Aynı zamanda karş. Hammer, D. O. T., V, Tezyilât, 273.

penaha gelip, yetişmiyen sipah ve Ferhad Paşa yanında olan Kapukul-ları ve Yeniçeriler dahi ve cebehane-i âmire halkı üç bin miktar cebehane esbabı ile gelip, Ordu-yı Hümâyun'a mülâki oldular⁴⁴. Padişah'ın fermanı mucibince, Anadolu vilâyetinden çıkarılarak vilâyet kadıları ve sahipleri ile İstanbul boğazından geçmiş olan otuzbin deve de, Ordu-yı Hümâyun'a burada vâsıl oldu⁴⁵. Derhal divan kurularak sefer için gerekli işler görüşüldü ve sâdır olan bir fermana uyularak Sofya, Semendre, Alacahisar ve Vidin sancakları reayasından onbin araba yükü un ve arpa alındı. Anadolu'dan getirilmiş olan develere zahire yükletildi. Bunların "bahaları,, ve kiralari Hazîne-i Âmire'den verilecekti. Padişahın bu emrini yerine getirmek için, işi, defterdarlar ele aldılar⁴⁶. Buradan da kalkılarak, hiç istirahat edilmemek suretiyle Niş şehrine varıldı. Burada padişahın emri ile Rumeli Beylerbeyi Ahmed Paşa, maiyetinde bulunan askerle hemen Böğürdelen **بکوردلن** istikametine yöneldi⁴⁸. Akıncı beylerine de hükümler gönderildi. Bu

⁴⁴ Burada görülüyor ki Sofyada ordugâha mülâki olan Ferhad Paşa değil, onun yanında bulunan Kapıkulu, ve Yeniçeriler ile Cebehane halkıdır. Bunu *Dasitan..in* şu ifadesi de teyid etmektedir. « . . . درین منزل چهار هزار نفر از عساکر بلوک خلق که برای دفع و دفع جان بردی غزائی بد فرجام بجانب شام مصحوب فرهاد پاشا رفته بودند رسیدند و سرداران ایشان بسعدت پایوس سلطان سرافراز گردیدند . . . » Farsça metin, 30. Esasen, fetihten sonra Ferhad Paşa'ya da bir fetihname gönderilmiş olması, onun bu sefer esnasında Anadolu'da kalmış olduğunun kat'î bir delilinden başka bir şey değildir. Ona verilen "gelmek,, emrinin tarihi ise 6 Şevval /9 Eylül'dür ki bunun, Belgrad fethinden ne kadar sonra olduğu aşikârdır. Bak. *Ruzname* (Feridun, Münşeât, I, 519).

⁴⁵ H a m m e r'in Ferhad Paşa'nın Asya'da toplamış olduğu otuz bin devenin Sofya'dan itibaren kendisini bir günlük mesafe ile takip etmesinden bahsetmesinin bir yanlış anlayışın neticesi olduğunu yukarda işaret etmiştik. Bak. s. 210, not 25. H a m m e r'in bu anlayışını F. D o w n e y de tekrar etmektedir. Bak. Ali Kemali terc, *Muhteşem Süleyman*, 22.

⁴⁶ *Razname*'ye göre, Sofya konağına gelindiği gün, Sofya halkı pişkeş çekmiş, ikinci gün, Rumeli askeri gelmiş, üçüncü gün toplanan divanda Zeynel Paşa'ya Kefe sancağı verilmiş, dördüncü gün de divan kurularak, defterdarlara «nüzul çıkarmak» emrolunmuş, ve alalacele Dizdarzade, Niş taraflarına; Kasım Bey, Şehirköyü'ne; Abdüsselâm da Sofya'ya gitmişlerdir. Beşinci gün, Padişah, Sofya Bane (İtalyanca asıldan olup. Türkçe karşılığı. Ilıca olan bu kelime için bakı *Dasitan. . .*, Fr. tere. , 29, not 76) sine girmiş, altıncı günü de Rumeli askerine ilerlemek emri verilmiştir. (Feridun, Münşeât, I, 507); H a m m e r, *Aynı es.*, V, Tezyilât, 273; Aynı zamanda bak. *Dasitan. . .*, Fr. terc. , 29 vd., Farsça metin, 19 vd.

⁴⁷ Kaynaklarımızda umumiyetle **بکوردلن**, nadiren de **بکوردلن** şeklinde geçen bu yer, batılı eserlerde *Chabats* veya *Sabacz* şekillerinde geçmektedir. Bak. *Dasitan. . .*, Fr. tere, 35; H a m m e r, *Aynı es.*, V, 273. Macarca bilen ve meşhur tarihini yazarken yabancı kaynaklardan da faydalanmak suretiyle, eserine bir hususiyet kazandırmış olan İbrahim Peçevi'ye göre, onların tarihlerinde *Şabaç* olarak geçen bu kaleyi, *Şaban* adlı bir kimse yaptırdığı için bu adın verilmiş olduğu yazılıdır. Daha fazla malûmat için bak. *Tarih-i Peçevi*, I, 68.

⁴⁸ Niş geçildikten sonra 22 Recep / 28 Haziran'da vâsıl olunan Turpala **طوریاله** konağında toplanan divanda Tuna'da olan gemilere beş yüz Yeniçeri gönderilmesi ve Rumeli Beylerbeyi Ahmed Paşa'nın Böğürdelen üzerine gitmesi emredilmiştir. Bu arada diğer önemli bir olay, Tekfur Pınarı konağında, Semendre sancağı Beyi Hüsvrev

hükümlerde Akıncı askerinin iki bölük olması, bir bölüğünün Mihaloğlu Mehmed Bey ile Eflâk vilâyeti yoluyla Ungurus'a bağlı olan Erdel üzerine gitmesi, bir bölüğünün de Ömer Bey oğlu Hasan Bey idaresinde Ordu-yı Hümâyûn semtine müteveccih olması isteniyordu⁴⁹. Padişah Macaristan'ın merkezi olan Budun şehrine gitmek istediğinden, iki menzili bir etmek suretiyle, Böğürdelen istikametinde yol aldı⁵⁰. Alacahisar'a gelindiği zaman⁵¹ Vezir-i âzam Pir Mehmed Paşa⁵² bin nefer Yeniçeri, bir miktar Kapıkulu, Semendre sancağı Beyi⁵³ ve sipahileri ve bütün Azep askeri ile Belgrad istikametinde ilerlemek emrini aldı⁵⁴. Padişah, yoluna devam etti.

Bey'e, Belgrad'ı muhasara etmesi için 1000 Yeniçeri gönderilmiş olmasıdır. Bunlar ve geçilen menziller hakkında bak. *Dasitan...*, Fr. terc, 31 vd., Farsça metin, 28; *Ruzname* (Feridun, Münşeât, I, 508); Hammer, *Aynı es.*, V, 273. Daha sonra da belirtileceği özre, Vezir-i Azam, Belgrad'ın alınmasında ısrar etmesine rağmen, Padişah, Ahmet Paşa'nın teşviki ile, ilk önce *Budan* istikametinde ilerlemeyi emretmişti. Bak. Prof. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, 299 vd., Ankara, 1949.

⁴⁹ *Peçevi*, I, 69. Âli'ye göre Akıncı taifesi Mihaloğlu ve Turhan beyler ile Bosna valisi Yahya Paşa oğlu Bali Bey emrine verilmiştir. Bak. *Künh ül-Ahbar*, 5 a. Bu konuda istinatgahı Ferdî ve Âli olan Hammer, Ömer-Bey oğlu demekle iktifa ettiği Hasan Bey için, "bu Ömer Bey oğlu, Turhan'ın oğlu idi,, demektedir. Hasan Bey, hakkında daha sarıh bilgi elde edemedim. M. Süreyya, "Ömer Bey, Turhan Bey'in mahdumudur. Hafidi diğer Ömer Bey H. 961 de Akıncılar beyi idi,, diyor. *S. O.*, III, 583. Âli'nin Turhan Bey adı ile bahsetmiş olduğu Akıncı beyi'nin bu Hasan Bey »olması muhtemeldir. Aynı zamanda bak. *Dasitan...*, Fr. tere, 34, Farsça metin, 31. Ord. Prof. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, 299. Uzunçarşılı, bu adı, Turahanlı (Turhanlı) şeklinde kaydetmektedir. Diğer taraftan Hammer. Âli'nin, Bosna valisini, *Baba Paşa oğlu Bali Bey* olarak gösterdiğini nakleder. Bak., *Aynı eser*, 16, not 2. Halbuki yazmamızda olduğu gibi, faydalandığımız Âli nüshasında da, bu isim doğru olarak " *Yahya Paşa oğlu Bali Bey*,, şeklindedir.

⁵⁰ Vezir-i âzam Piri Paşa'nın fikri, ilk önce Belgrad'ın alınması şeklinde olduğu halde, Padişahı, Böğürdelen üzerine sevkeden Rumeli Beylerbeyi Ahmed Paşa'dır. Bak. Âli, *Künh ül-Ahbar*, 5 a; *Peçevi*, I, 69; Karaçelebizade, *Süleymannâme*, 28. Ord. Prof. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, 299. Âli'ye göre, Belgrad fethinin tehirine sebep olduğu için bu hareket, bir tedbirsizliktir.

⁵¹ Alacahisar'a geliş tarihi 24 Recep / 30 Haziran'dır. Bak. *Dasitan...*, Fr., terc. 32, Farsça metin, 28; *Ruznâme* (Feridun, Münşeât, I, 508). Biraz yukarıda yanlış olarak 22 receb'i 27 haziran gösteren Felix Tauer, biraz aşağıda 24 receb'i de 27 haziran göstermektedir. Bu bir mürettip hatası olabilir. Fakat onun çevirmelerinin çoğu yanlıştır.

Buradan "Ungurus,,a giden iki yol olup, birisi, Belgrad'dan, diğeri de Böğürdelen'den geçerd. Lütfi Paşa, *ayn. esr.*, 297.

⁵² Piri Paşa demekle meşhur olan Vezir-i âzam'ın hayatı için bak. M. Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, II, 43.

⁵³ Semendre sancağı Beyi Sultanzade Hüsrrev Bey'dir. Hayatı için bak. M. Süreyya, *S. O.* II. 272.

⁵⁴ Bir kısım kaynaklarımıza göre. bu olaylar, 18 recep/ 24 haziran'da Tekfurdağı konağına gelindiği zaman olmuştur. Bak. *Dasitan...*, Fr. terc, 31 vd., Farsça metin, 27; *Ruznâme* (Feridun, Münşeât, I, 508); Hammer, *D. O. T.*, V, 273. Ayrıca bak. ve karşı. Karaçelebizade, *Süleymannâme*, 28 vd.

Böğürdelen'in Fethi (18a-19a):

Daha önce Ordugâh'tan ayrılmış olan Rumeli Beylerbeyi, Padişah'tan önce Böğürdelen havalisine gelmişti. Hiç beklemeden "hisarın üzerine düşerek», kalenin her tarafına metris ve merdivenler kurmak suretiyle, cenge başladı. Kâfirler, top, tüfenk, nefit ve zenberek ile müdafaa ettiler. O gün ve gece yapılan savaşta birçok gaziler ölmüşlerdi. Zira acele hareket etmiş oldukları için top ve tüfenk beklememişlerdi. Fakat savaştan yüz çevirmiyerek ikinci gün, tekrar yürüyüş ve hücumla geçtiler. Çok yüksek olan "divar-ı hisar,, a çıktılar. Kâfirde takat kalmamıştı. Fetih haberi, Böğürdelen'e bir menzil mesafede konmuş olan Padişah'a ulaştırıldı⁵⁵.

Belgrad⁵⁶ Üzerine Varan Vezir-i Azam Pir Mehmed Paşa'nın Muhasara Hazırlıkları (19a-20a):

Evvelce de yazılmış olduğu gibi, Vezir-i Âzam Pir Mehmed Paşa, emrine verilen askerle Alacahisar'da Ordugâh'tan ayrılmış, Belgrad istikametine yönelmişti. Yoluna hiç ara vermeden Belgrad havalisine vâsıl oldu. İstanbul'dan gönderilen ve Semendre ile diğer hudut bölgelerinde yapılmış olan gemiler de gelmiş, hepsi Belgrad geçidinde toplanmışlardı. Pir Mehmed Paşa, yanında bulunan askerlerle buradan geçmek üzere iken, padişah'tan, Belgrad muhasarası için hazırlanmasını isteyen yeni bir "hüküm,, aldı. Bunun üzerine orada olan toplardan yeteri kadar hisar döğecek toplar getirterek icap eden hazırlığı yapmak suretiyle, Belgrad'ın muhasarası işi ile meşgul oldu. Bu sırada bazı cesur kâfirler, bir fırsatını bulup, kaleden dışarı çıkarak, hisar döğecek toplara" zarar vermek istemişlerse de, Vaziyetten derhal haberdar olunarak, bir kısmı öldürülmüş, bir kısmı da firar etmek ve geri hisara girmek zorunda bırakılmıştır⁵⁷.

Askerin Böğürdelen geçidinden geçmesi ve orada olan bazı olaylar (20 a - 23 b)

927 yılı Şabanının ikinci günü, padişah, Böğürdelen'e vasıl olarak, buraları dolaştı⁵⁸. Ertesi gün "derya misal,, bir nehir olan Sava nehri

⁵⁵ Padişah, 2 Şaban / 8 Temmuz'da **دور ا** konmuş ve fetih haberini orada almıştır. *Ruzname* (Feridun, Münşeat, I, 508). Böğürdelen'in fethi hakkında daha fazla malumat için bak. *Dasitan...*, Fr. terc, 35 vd., Farsça metin, 32 vd. Karaçelebizade, fetih haberinin alındığı tarihi, 3 Şaban (*Süleymannâme*, 29) ; H a m m e r ise bunu, " 1 Şaban / 7 Temmuz,, olarak kabul etmiştir. (*Ayn.es.*, aynı yer).

⁵⁶ Yazmamızda Belgrad'ın y si daima esre ile hareketli olarak geçmektedir. Biz bugünkü telâffuzu esas aldık.

⁵⁷ Bak. *Ruzname* (Feridun, Münşeat, I, 510); H a m m e r, *Ayn es.*, V, 274.

⁵⁸ *Dasitan...* ve *Razname'ye* göre, Padişah'ın Böğürdelen'e geliş tarihi "3 Şaban/ 8 Temmuz " dur. Bak. *Dasitan...* Fr, terc, 36. Halbuki 3 Şaban 927, 9 Temmuz 1521 dir.

üzerine bir köprü yapılması⁵⁹, köprü tamamlanıncaya kadar hazır bulunan gemilerle geçilmesi, Vezir-i âzam Pir Mehmed Paşa'nın da yanında olan askerle Belgrad geçidinden geçerek, Ordu-yı Hümâyün'a iltihak etmesi emredildi⁶⁰. Bu sırada 20,000 Akıncı askeri ile yukarda adı geçmiş olan Hasan Bey gelerek, Ordu-yı Hümâyuna mülâki oldu⁶¹. Bu bölgeler, buralarda daha önce kâfirler bulunduğu cihetle, tamamiyle harap olmuş bir vaziyette idi. Sahralarda şehir veya köy yoktu. Bu sebeple ordugâh'ta kıtlık başgöstermiş, yiyecekler fazlasiyle kıymet kazanmıştı. Vezirler, etrafa emirler gönderdiler. "Memalik-i mahruse,,den gönderilen zahîre, gelmiş olan "nüzul arabaları,, ve "zahîre develeri,, kıtlığa meydan vermedi⁶². İzvornik **ازورنيق**⁶³ ve ona bağlı olan yerlerde yapılan gemiler de Dirin suyundan Sava'ya girerek Böğürdelen geçidine vâsil oldular. Padişahın fermanına uygun olarak Rumeli Beylerbeyi, bu gemilerle Sirem⁶⁴ adasına gitti. Rumeli beyleri ve askeri de her gün geçmekte devam ettiler⁶⁵. Vezirler köprünün yapılması hususuna büyük önem verdiler ve gece gündüz çalışmak suretiyle "1800 zira, köprüyü ağaç payeler üzerinde dokuz günde,, tamamladılar⁶⁶. Fakat tam geçileceği sırada, yağın yağmur dolayısıyla fazlalaşmış olan su, köprüyü bozdu; yağmur'un bir hafta devam etmesi ve keferenin de, suya ağaç kırıntıları salıvermesi tamamiyle harap ertti⁶⁷. Bu durum padişahı biraz endişelendirdi. Zira o Macaristan'ın merkezi olan Budun şehrine gitmek istiyordu. Köprü yıkıldığı için gemi ile geçmek bir hayli zaman ala-

⁵⁹ Karş. *Dasitan...*, Fr., terc. 39, Farsça metin, 44.

⁶⁰ 4 Şaban/ 10 Temmuz'da padişah, iskeleye inmiş, Ahmet Paşa ile birlikte, Sirem vilâyetine hayli Rumeli sipahisi ve sekbanbaşı ile bin nefer Yeniçeri geçirilmiştir, *Ruzname* (Feridun, Müşeat, 1, 508); H a m m e r, *D. O. T.*, V, 273. Bunlar, köprü yapımına diğer yakadan başlayacaklardı. *Dasitan . . .*, Fr. terc., 40, Farsça metin, 47 ; *Ruzname* (Feridun, Münşeat, 1, 509).

⁶¹ Ömer Bey oğlu H a s a n Bey, Ordu-yı Hümâyün'a 27 Recep/ 3 Temmuz'da Haçka **هچكا** konağında mülâki olmuştur. Bak. *Dasitan . . .*, Fr. terc., 30 vd., Farsça metin, 30 vd. ; *Ruzname* (Feridun, Münşeat, 1, 508). Konağın adı ve akıncıların miktarı için bak. *Dasitan . . .*, Fr. terc., 33. not 98 ve s. 34, not 100.

⁶² Bu malûmat görebildiğimiz diğer kaynaklarda yoktur.

⁶³ Buradaki harekelemeye göre *Ozvirnik* şeklinde okunması icab eden bu ad, *izvornik* şeklinde bilinegelmektedir. Batılı eserlerde ise imlâsı *Zvornik* şeklindedir. Bak. *Dasitan . . .* Fr. tere., 33, not 94.

⁶⁴ Yazmamızda *Sirem* **سیرم** şeklinde geçen bu ad, *Dasitan . . .*'da **سیرم** şeklinde geçmektedir. Bak. Fr. terc., 36, Farsça metin, 42. Batılı eserlerde ise *Sgrmie* şeklinde geçtiği malûmdur.

⁶⁵ Lüt fi P a ş a, *Aynı es.*, s. 299.

⁶⁶ Padişah, vaziyeti yakından takip için, iskeleye kendisi için bir çardak yaptırmıştı. Bak. *Ruzname* (Feridun, Münşeat, 1, 508). Lüt fi P a ş a'ya göre "on yedi gün diycek köprü tamam,, olmuştur. *Aynı es.*, 299. Halbuki köprü 13 Şaban/19 Temmuzda tamamlanmış, yani 9 günde bitirilmiştir. Bak. *Dasitan . . .*, Fr. terc., 45.

⁶⁷ Lüt fi P a ş a'ya göre de köprü kazıklar üzerine yapılmıştır. Oralarda değirmenler, gemiler üzerinde olduğundan gelen sel, birçok değirmenler getirmiş, onlar da köprüyü, yerinden koparıp götürmüşlerdir. Bak. *Aynı es.*, s. 300.

çaktı. Esasen bir darlık mevsimi olan Sonbahar da yaklaşmıştı. Bu yüzden bu niyeti tehir etmek icabetti⁶⁸. Bu durum karşısında Sava suyunu geçmek için bir miktar daha gemi bulmak lâzımdı. Belgrad geçidinde olan gemilerin Belgrad kalesi karşısından geçmesi doğru olmadığı cihetle Vezir-i Âzam Pir Mehmed Paşa, Sirem tarafından karadan asker kuvveti ile bir miktar gemi çekirtirdi. Kalenin karşısı geçildikten sonra Sava suyu yoluyla Böğürdelen geçidine gönderdi. Başka yerlerden de gemiler getirilmişti. Bunlar askere dağıtıldı. Yer yer iskeleler kurularak asker, suyu geçmiye başladı⁶⁹. Bu sırada yanında bulunan bin güzide askerle Sirem tarafından gelen Bosna sancağı Beyi Bali Bey ordugâha mülâki oldu. Bali Bey Macaristan ortalarından geçip gelmişti. Kendisinden Macaristan'ın durumu, yollar ve kışın şiddeti hakkında bilgi alınarak durum padişahın huzuru ile müşavere edildi. Bali Bey'in sözleri kabul edilmek suretiyle Belgrad kalesinin fethine karar verildi⁷⁰. Devlet erkânı fetih ve zafer için icap eden hazırlığı yapmaya başladı. Vezir-i Âzam Pir Mehmed Paşa'ya da hareket etmiyerek muhasara için hazırlanmasını müş'ir bir hüküm gönderildi. Padişah, bütün askere ihsanlarda bulundu⁷¹. Böğürdelen kalesine de beş yüz "mustahfız,, tayin edildi. Kadı ve dizdar naspoldu. Top, tüfenk ve kaleye lâzım olacak diğer harp âletleri Cebehane-i âmireden verilmek suretiyle orası gereği şekilde tahkim edildi. Askerin,

⁶⁸ Bu hususta Lütfi Paşa "Sultan Süleyman... Sirem yakasına geçip, Ungurus kiralından haber aldı ki savaşa gelmek mümkün değil. Andan Belgrad üzerine varup . . . demektedir. Bak. *Aynı es.*, 300. Peçe vî ise Âli'nin noktai nazarını teyid eder bir şekilde "beylerbeyi reyî ile,, (Rumeli beylerbeyi Ahmed Paşa kastedilmektedir), Böğürdelen'in fethedildiğini, gene aynı tesirle Padişah'ın Budun'a gitmek niyetinde olduğunu ifade etmektedir. Ona göre Vezir-i Âzam Pirî Paşa'nın Belgrad gibi metin bir kaleyi arkada bırakarak ilerlemenin münasip olmayacağı şeklindeki noktai nazarı dinlenmemiş, Paşa'nın Belgrad muhasarasından vazgeçerek Böğürdelen'e gelmesi emrolunmuştu (yukarı bak., s. 216). Pirî Paşa, hareketini bazı behanelerle tehir ediyordu. "Çok sonra,, Vezir Mustafa Paşa (bu sırada İkinci Vezir bulunan Mustafa Paşa'nın hayatı için bak., M. Sür ey ya, *Sicill-i Osmani*, IV, 372), akın için. Belgradın karşısına konduğu zaman, yeni bir hat gelmiş ve Vezir-i Âzam, topları çekmiş ve gemilere koydurmuştu. Fakat vaziyeti öğrenen Mustafa Paşa, Belgrad fethinin ilk önce yapılması icabeden mühim bir mesele olduğunu anladığı cihetle "saadetlu padişaha ben varup, hakikat-i hali arz edince tevakkuf edin,, diyerek onları durdurmuş ve padişahla konuştuğundan sonra Pirî Paşa'nın noktai nazarı kabul edilmiştir. Bak. *Peçe vî*, I, 70. Fazla olarak Belgrad'ın alınması hususunda ısrar ettiği için Pirî Paşa'ya tekdîrâmeler gönderildiğinden bahisle Celâlzade'nin *Tabakat ul-Memalik . . .*'den naklen hemen hemen aynı malûmatı veren Ord. Prof. Uzunçarşılı'nın şu eserine bak. *Osmanlı Tarihi*, II, 300.

⁶⁹ Buraya kadar verilen malûmat görebildiğimiz diğer kaynaklarda yoktur.

⁷⁰ Bali Bey'in ordugâha geliş tarihi 10 Şaban / 16 Temmuzdur. Daha fazla malûmat ve Bali Bey'in yanında bulunan asker miktari için bak. *Raznâme* (Feridun, Münşeât, I, 509); *Dasitan . . .*, Fr. terc. 42, Farsça metin, 49. Belgrad kalesinin fethine nasıl karar verildiği hususunda aynı zamanda yukarı bak. s. 14, not 68.

⁷¹ Lütfi Paşa, *aynı es.* 299.

gemilerle Böğürdelen geçidinden geçmesi bir ay kadar bir zaman aldı⁷². Asker Sirem vilâyetine geçtikten sonra Sava nehrini geçmek suretiyle Padişah da Sirem'e geldi⁷³. Akıncı askerine Macaristan'a akın etmeleri için emir verdi. Kendisi de ordu ile Sirem vilâyetini dolaştı. Ordu, Ramazanın başında sağlı ve sollu saflar ve alaylar halinde "alemleri,, mızrakları, süslü kılıçları, kurbanları, renkli kalkanları ve nakışlı yayları ile bu sahrayı âdeta cennete çevirmişti. Belgrad kalesi karşısına bu ziynetle gelindi. Sirem adasında olan Zimen ذمین hisarı havalisi tamamıyla müslümanlarla dolmuştu⁷⁴. Düşman tarafından kaleye yardım gelmesi halinde geçilecek yerlere bakmak üzere Tuna'ya teçhiz edilmiş gemiler ve cesur kimseler bırakıldı. Kara tarafları için de aynı şekilde hareket edilerek, her taraf kapatılmış oldu⁷⁵.

Belgrad Kalesinin Fethi (23b-28b):

Belgrad kalesi "Ungurus vilâyetinin gayet metin ve önemli bir kalesi,, olup, hendekleri çok derin bulunmaktaydı. Her köşesinde hilekâr "kâfirler,, bulunduğu cihetle o zamana kadar fethi mümkün olmamıştı. Merhum Sultan Mehmed Gazi H. Şaban 860/M. Temmuz 1456da bu maksatla mücadele etmiş, fakat fetih mümkün olmayarak İstanbul'a dönmüştü⁷⁶. Sultan Süleyman, bu havaliye geldiği zaman devletin ileri gelenleri, Kapukulu ve Yeniçerilerle, bazı Rumeli beyleri ve sipahilerinin gemilerle Sirem tarafından kale tarafına geçmelerini emretti. Böylece iki tarafta olan gaziler bir olup, merkezdeki hisarı muhasara ettiler⁷⁷. Cenup tarafında Vezir-i Âzam Pir Mehmed Paşa, şimal tarafında İkinci Vezir Mustafa Paşa⁷⁸, garp tarafında olan ada yönünde de Rumeli Beylerbeyi Ahmed Paşa, büyük toplar ve metrisler kurdular⁷⁹. Böylece, düşmanla, gece ve gündüz devam eden bir cenk başladı. Toplar ateşlenmiş, yükselen dumanlar ve gök gürültüsünü andıran seslerle her taraf dolmuştu. Atılan taşlar, burçları yıkıyor, hisarı parçalıyordu. Günlerce bu şekilde savaş etmek suretiyle ve devamlı şekilde ateş eden büyük

⁷² *Raznâme* (Feridun, Münşeât, I, 508).

⁷³ 21 Şaban/27 Temmuz. Toplar, tüfekler atılarak şenlikler yapıldı. Bak. *Raznâme* (Feridun, I, 510); *Dasitan* . . . , Fr. terc. 46.

⁷⁴ Bu harekelemenin ve imlânın yanlış olması mümkündür. Bu ad kaynaklarımızda Zemin ذمین (*Dasitan* . . . , Fr. terc. 43 ve not 139, Farsça metin 51), Zemun (*Peçevi*, I, 68), ذمینك (Lütfi Paşa, *aynı es.* 301; *Raznâme* -Feridun, Münşeât, I, 510 v.b.-) şekillerinde geçmektedir. Ord. Prof. Uzunçarşılı, bu adı son eserinde Zemun (Zemlin) şekli ile kabul etmiştir. Bak. *Osmanlı Tarihi*, II, 300. 434, 461, 490.

⁷⁵ *Dasitan*..., Fr. terc. 39, Farsça metin, 45; Lütfi Paşa, *aynı es.* 301.

⁷⁶ *Dasitan* . . . , Fr. tere. 38, Farsça metin, 42,

⁷⁷ 23 Şaban / 29 Temmuz. Bak. *Raznâme* (Feridun, Münşeât, I, 510) .

⁷⁸ Hayatı için bak. M, Sür eyya, S. O., IV. 372.

⁷⁹ "... Mustafa Paşa Vezir-i Azam olduğu metrise girip, Vezir-i Azam ise, kaoin üstü yanından lâğma mübaşeret edip ve Beylerbeyi Ahmed Paşa dahi ada'dan metris kurup. . . *Peçevi*, I, 70. Aynı zamanda bak. Lütfi Paşa, *aynı es.*, 301.

toplar sayesinde yer yer gedikler açıldı⁸⁰. Esasen taş ve toprakla doldurulmakta olan hendekler, zeminle müsavi bir hale getirilince, "surna,, ve "nefir,, sadaları arasında gediklerden yer yer hücumlar yapıldı. Top, tüfenk ateşine, ok ve zenberek yağmuruna dayanamıyan düşman, kurtuluş için kaçmaktan başka çare bulamadı ve böylece Belgrad'ın dış hisarı zaptedildi⁸¹. Burçlardan okunan ezan gök yüzüne ulaştı, Düşman iç hisara gizlenmişti. İç hisara doğru toprak kurmak ve her taraftan metrisler bağlamak suretiyle yirmi gün daha savaşıldı. Bu esnada yapılan bir iki yürüyüş müspet netice vermedi. Fetih işi bu kadar uzayınca⁸². Padişah, "madenler,, den lâğımçılar getirtilmesini ve bunların hemen işe başlamalarını emretti. Açılan delik N e b o y s a نوبيسه adlı kale kulesinin kaidesine varınca, içine güherçile doldurularak, ateş verildi⁸³. Büyük bir zelzele ile adı geçen kale yerle bir oldu. Bu hali gören düşman, kurtuluş ümidi kalmadığını anlıyarak, aman diledi. Böylece 26 Ramazan 927 tarihinde Belgrad kalesi fethedilmiş oldu⁸⁴. Derhal kiliseler camiye çevrildi ve ertesi gün kılınan cuma namazında hutbede Padişahın adı okundu.

Fetihten sonra toplanan divanda, bütün vezirler ve devletin diğer ileri gelenleri, fethi tebrikle Padişahın elini öptüler. "Gaziler,,in gayretleri ile "Ungurus vilâyeti,, nin Kopenik قوپنيك⁸⁵, Bareş بارش⁸⁶, Zimen

⁸⁰ H a m m e r ' in ifadesine göre, padişah, kaleden kaçanlardan duvarlarla zayıf tarafının Tuna ile Sava nehirlerinin birleştiği yerde olduğunu öğrenmiş ve "Adakale,, denilen mevkie toprak kurduracak, gedikler açtırmıştır. Bak. *Aynı es.* , V, 17.

⁸¹ L ü t f i P a ş a , *Aynı es.* , 320.

⁸² Bu olaylara kısaca temas eden L ü t f i P a ş a , bu mücadelenin 27 gün devam ettiğini söyler. Bak. *Aynı es.* , aynı yer.

⁸³ *Dasitan* . . . , Fr. terc. , 55, not 45, Farsça metin, 84. H a m m e r ' e göre, Padişah, Bir İtalyan veya Fransız mühtedisinin nasihati üzerine şehrin, Macarlar'ın Nişantaşı, Osmanlıların اوبازا adını verdikleri en büyük kalesinin altına lâğım konulmasını emretmiştir. Aynı eser, V, 18. Bu hususta *Peçevi*, "kefere,, yani Macar tarihlerinin, içlerinde bulunan Frenk taifesinden iki dinsizin, kaleden kaçarak müslümanları lâğma ve ada'dan dönmeye sevkettiklerini yazdığını ifade eder. Bak. *Tarih-i Peçevi*, I, 70 v. d.

⁸⁴ 26 Ramazan 927/30 Ağustos 1521. Daha fazla tafsilât için bak. *Dasitan*..., Fr. terc. , 69 vd. , Farsça metin, 99 vdd. H a m m e r ve Felix Tauer , bu tarihi 29 Ağustos kabul etmektedirler. Aynı zamanda bak. A l i , *Kühn ül-Ahbar*, 5a; L ü t f i P a ş a , *Aynı eş.*, 302 vd. ; *Ruznâme* (Feridun, Münşeat, I, 513); H a m m e r , *D. O. T.*, V, 18.

⁸⁵ Kopenik veya Kopelnik قوپنيك Sirem vilâyetinin merkezi idi ve feth için 7 Şaban /13 Temmuz'da Avlonya sancağı Beyi Bali Bey gönderilmişti. Bak. *Dasitan*..., Fr. tere. 41 ve not 128 ve 49, not 162, Farsça metin 48; *Ruznâme* (Feridun, Münşeat, I, 509).

⁸⁶ Belgrad muhasarasında olan Pirî Paşa'dan gelen bir ulak, بارش kalesi keferesinin aman diliyerek kalenin kilidini getirdiklerini bildirmiştir. *Ruznâme* (Feridun, Münşeat, I, 510). *Dasitan*..., bu olayın tarihini 21 Şaban olarak gösterir. Bak. Fr. terc. 46F. d, Farsça metin, 61. Bu kalenin adı için bak. *Dasitan*..., Fr. terc. 46, not 152.

زمن⁸⁷, Salankamen⁸⁸ kaleleri de fethedilmişti. Bu bölgelerde itaat etmek istemiyenler esir alındı. Bir kısmı da itaat ettiler ve "Memalik-i mahmiye,, tarafına göçmek suretiyle Padişah'ın merhametine sığındılar. Bunlar ve Belgrad kalesinden "aman,, ile çıkanların " serf ,, sınıfından olanları İstanbul'a gönderilerek, Belgradlılar'a İstanbul'un içinde mahalle, diğerlerine de civarında köyler verildi⁸⁹. Diğer taraftan fetih haberi Arap ve Acem beylerine ulaştırıldı⁹⁰. Yukarda adı geçen Hasan Bey kumandasında, Böğürdelen'den gönderilerek, Sirem vilâyetinden Hırvat tarafına doğru akınlarda bulunan Akıncı askeri de türlü ganimetle dönerek Belgrad havalisinde Orduyu Hümayûn'a vâsıl oldu⁹¹ İflâk vilâyeti üzerinden Erdel'e akın eden Mihaloğlu Mehmed Bey kumandasındaki akıncılar da vilâyetlerine müteveccihen harekete geçtiler.

Bundan sonra bu serhadlerin korunması için birtakım tedbirler alındı. Şevval'in ilk gününe rastlıyan bayram'ın icabettirdiği şeyler yapıldıktan sonra kurulan divanlarda, türlü işler konuşuldu. Padişah, bu zaferin kazanılması için çalışanların dirliklerini arttırdı, onlara yüksek memuriyetler verdi⁹². Bu kale ve yerlerin eyaleti de Semendre sancağı ile birlikte olarak Yahya Paşa oğlu "merhum» Bali Bey'e⁹³

⁸⁷ Yukarı bak., s. 15, not 74.

⁸⁸ Peçevi'ye göre Bosna Beylerbeyi Yahya Paşa oğlu "Küçük,, Bali Bey, Salankamen üzerine varmış ve düşmanın bırakıp gittiği kaleyi zaptetmiştir. *Tarih-i Peçevî*, I, 69. Bu olayın tarihi 23 Şaban / 29 Temmuz'dur. *Dasitan...*, Fr. terc., 48 ve not 157; *Ruznâme* (Feridun, Münşeat, I, 510).

⁸⁹ Bu hususta Hammer, Ferdî ve Celâlzade'yi mehz göstermek suretiyle «Bulgarları İstanbul'a gönderdiler. İstanbul'un bir köyü Belgrad namı ile yad olunur» demektedir. Bak. *D. O. T.*, V, 18, *Raznâme'de* ise 7 Şevval 10 Eylül vekayii sırasında «Belgrad'ın Sırp kâfirleri İstanbul'a sürgün buyuruldu» denmektedir. Bak. *Feridun, Münşeat*, I, 514.

⁹⁰ Bu fetihnameler ve cevapları için bak. *Feridun, Münşeat*, I, 515-522; *Hammer, D. O. T.*, V, 271, not 10. Bu arada Ferhad Paşa'ya da bir fetihname gönderilmiş olduğunu görüyoruz. Ferhad Paşa'ya -gelmek» emrinin verilmesi ise 6 Şevval / 9 Eylül'de toplanmış olan bir divandan sonradır. Bütün bunlar, Ferhad Paşa'nın bu sefere iştirak etmemiş olduğu hususunda şüphe bırakmamaktadır. Bak. *Feridun, Münşeat*, I, 519.

⁹¹ Bak. *Ruznâme* (Feridun, Münşeat, I, 510). Karş. *Dasitan.-.*, Fr. terc., 47.

⁹² 10 Şevval / 13 Eylül'de divan kurulmuş ve Sekbanbaşı'ya. Yenişehir Sancağı verilmiş; Yeniçeriler kethüdası, Sekbanbaşı; Samsuncubaşı, Kethüda nasedilmiştir. Bak. *Ruznâme* (Feridun, Münşeat, I, 514). *Hammer*, bu tevcihleri 12 Şevval'de gösterir. *D. O. T.*, V, 275.

⁹³ Burada, yukarda adı bir çok defalar geçmiş olan Yahya Paşa oğlu Bali Beyden «merhum» diye bahsedilmesi, bize, *Tarih-i Sultan Süleyman*'ın, ne zaman yazılmış olduğu hakkında fikir verecek bir mahiyet taşımaktadır. Zira Bali Bey için, daha önce böyle bir tabir kullanılmamıştır yukarı bak., s. 217 vd.). Bali Beyin ölüm tarihi H. 932 / M. 1525-26'dır. Bak. *M. Süreyya, S. O., II*, 4. Bu duruma göre, şimdilik diyebiliriz ki, «*Tarih-i Sultan Süleyman*» müellifi, eserini yazmaya Bali Bey'in sağlığında başlamış ve o öldüğü sırada da, kendisinden «merhum» diye bahsettiği yere kadar gelmiştir. Bu husus ileride Ferdî'nin şahsiyeti meselesinde işimize yarayacaktır.

verildi. Belgrad kalesine Yeniçeri, Azep, Atlu ve diğer sınıflardan üç bin "Mustahfiz,, tayin olundu⁹⁴. Hisar'ın yıkılmış olan yerlerinin tamiri, bazı sancak beylerine bırakıldı. O mıntakadan toplanan mimar, marangoz ve "ırgadlık hizmeti için,, getirilen yirmibin "fulorici İflâk kâfiri,, ve beylerin gayretleri ile bu iş, kısa zamanda bitirildi⁹⁵. Padişah'ın emriyle Belgrad kalesinin cenup tarafında, gemilerden bir köprü yapıldı⁹⁶.

Belgrad'ın fethi hakkında verilen izahat burada sona ermektedir. Bundan sonra yeni bir başlık altında İstanbul'a dönüş anlatılmaktadır.

Yaptığımız bu karşılaştırma ile, Ferdî'nin Süleymannâmesinin, Kanunî devrinin görebildiğimiz diğer kaynaklar arasındaki yerini göstermeye çalıştık. Böylece bu devre ait oldukça mufassal bir kaynak olduğu belirtilmiş olan yazmamız, hem bu devrin diğer kaynaklarına uyan bilgiler vermekte, hem de onları tamamlamaktadır. Bu arada karşılaştırılması yapılan "İlk Macaristan Seferi,, için yapılan hazırlıklar: sefer hazırlıkları sırasında Karaman'dan gelen şikâyetler üzerine Karaman Beylerbeyi Şadi Paşa'nın azli ve bu işi tahkik için bir müfettiş tayin edilerek, yerine de Halep sancağı Beyi Kasım Paşa'nın tayini: sefer hazırlığının tamamlanması: vaziyet hakkında hududa yakın Beylerden malûmat sorulması: Böğürdelen'in bulunduğu bölge düşmandan tamamıyla harap bir vaziyette alındığı için kıtlık başlaması ve bunun önüne "Memalik-i mahruse,, den gönderilen "nüzul arabaları,, ve "zahire develeri,, nin gelmesi ile geçilmesi: Böğürdelen yakasından Sava suyunu geçmek için Belgrad geçidinde bulunan gemilerden de bir miktar getirmek icabettiği zaman, bu gemilerin Belgrad kalesi karşısından geçmesi mahzurlu olduğundan Vezir-i Azam Pir Mehmed Paşa'nın bunları karadan asker kuvvetiyle çektirmesi ve nihayet Belgrad'ın yıkılmış yerlerinin tamiri için alınan tedbirler hakkında verilen malûmat görebildiğimiz diğer kaynaklarda yoktur. Diğer kaynaklarda temas edilmiş olan bazı hususlar da Ferdî'de daha mufassaldır.

Diğer taraftan üzerinde önemle durulması icabeden bir keyfiyet, Ferdî'nin eserinden faydalanmış olan H a m m e r'in, onun bazı cümlelerini yanlış anlamış olmasıdır. İlk Macaristan seferi ve Belgrad'ın zaptı sırasında, İmparatorluğun güney ve doğu emniyetini temin maksadiyle Anadolu'da kalmış olan Ferhad Paşa'yı H a m m e r'in Rumeli'de göstermesi, böyle bir yanlış anlayışın eseridir. H a m m e r'in bazı isimleri yanlış

⁹⁴ Yahya Paşa oğlu B a l i Bey'e bu görev, 13 Şevval / 16 Eylül'de «dokuz kere yüz bin» ile verilmiştir. *Raznâme* (Feridun, Münşeat, I, 514); *Dasitan...*, Fr. terc, 67, ve not 218. H a m m e r, bu tarihi 15 Şevval gösterir. D. O. T., V, 275. Bosna Sancağına da Semendre sancağı Beyi H ü s r e v Bey tayin edilmiştir. Bak. *Dasitan...*, Fr. terc, 67 vd., Farsça metin 115 ; *Peçevi*, I, 71.

⁹⁵ Görebildiğimiz kaynaklarda bu malûmat yoktur.

⁹⁶ *Ruzname* (Feridun, Münşeat, I, 514).

okuduğu ve hükümlerinde aldanmış olduğu hususlar, notlarda sırası geldikçe gösterilmiştir.

Burada üzüntü içinde ifade etmek istediğimiz bir cihet de, Osmanlı Tarihine ait çıkan en yeni eserlerde bile, ortaya konulan işin, Hamine r'den nakiller yapmaktan ibaret olduğudur. Yeni bir Osmanlı Tarihi yazabilmek için yapılması icabeden ilk iş, Osmanlı tarihinin belli başlı kaynaklarının bilinmesi ve bunların edition critique'li bir şekilde neşredilmeğidir. Zira yanbaşıımızdaki bir kütüphanede bulunan ve böyle bir eser yazarken faydalanmak zaruretinde olduğumuz birçok yazma kaynak, çürüme yolunda iken, malûm birkaç eserin verdiği malûmatı yan yana getirmekle, ilmî bir eser ortaya konamayacağı aşikârdır.

işte bütün bu düşüncelerle tarihimizin önemli bir devrinin belli başlı kaynaklarından biri olan Ferdi'nin eserinin neşri, faydalı olur düşüncesindeyiz.